

jes szövegek élén balról áll az oklevél feloldott dátuma, jobbról pedig a kötetbeli száma. Ezután következik rövid regesztája. A fejregeszta és a szöveg között egymásutáni sorrendben kap helyet a levéltári jelzet, az átírások lajstroma, az oklevél esetleges fordítására vagy facsimilejére való utalás, a teljes szövegű vagy regesztában való kiadásainak felsorolása; végül ezt az apparátust követi az oklevél kritikai méltatása és a szöveg, amely alatt az egyes szavaknak az átírásokban olvasható variánsait találjuk. W. ugyanis ezeket még akkor is jelzi, ha a kiadott szöveg eredetije sem hiányzik. Úgy véli, hogy ez helytörténeti jellegű kiadványokban mindig szükséges, magyar viszonylatban pedig azért is, mert nálunk az átírás gyakorlata elterjedtebb volt, mint másutt, és mindig valamilyen különleges okból történt, amit a transumptum rendszerint jelezni is szokott.

W. regesztái precizek, bővekek, s nem keveri bennük a latin és német nyelvet. Az oklevél nyelvéhez csak a dátumsorban és a határjárások közlésében ragaszkodik, mert főleg ez utóbbiak fordításához olyan helyismeretre van szükség, amilyent egy okmánytár szerkesztőjétől nem lehet megkívánni. A contextus fordítása amúgyis komolyan igénybe vette képességét mind a kétféle regeszta szerkesztésénél. A fordítás ellenőrzését s a regeszták helyes megértését a kötet végéhez csatolt szójegyzék (Wort- und Sachregister) teszi lehetővé. W. megjegyzi, hogy kiadványa nem mindenben felel meg azoknak a követelményeknek, amilyeneket egy territorális jellegű oklevéltárral szemben újabban támasztanak, így például nem foglalkozhatott az oklevelek íróival, a kancelláriákkal, a pecsétekkel stb. Ennek oka az anyag szétszórt voltában s a mostani kutatási nehézségekben rejlik, valamint abban, hogy az anyag legnagyobb részét csak fotokópiákban használhatta. A hamisítványok kritikáját egy korábbi értekezésében végezte el. Megítélésünk szerint azonban a Burgenlandi Oklevéltár így is rendkívül komoly és értékes mű. Anyagából — várostörténeti szempontból — minket elsősorban Sopron érdekel, mert egyike hét szabad királyi városainknak, s az okmánytárban 1270-ig a rá vonatkozó összes okleveles adatot — kritikájával együtt — megtaláljuk. Használhatóságát bibliográfiája, térképe s bő név- és tárgymutatója nagyon elősegíti.

Kumorovitz L. Bernát

Patze, Hans: Altenburger Urkundenbuch 976—1350. Veröffentlichungen der Thüringischen Historischen Kommission. V. köt. Jena 1955, 159+640 old., 20 tábla

Altenburg, a Német Demokratikus Köztársaságbeli kis szász városka még 1918 előtt is, a vilmosi Reichben is, egy hercegség, Sachsen-Altenburg székvárosa volt. Középkori nevezetessége azonban természetesen nem ez, hanem az, hogy még Barbarossa Frigyes egy Reichsland, azaz közvetlenül a császár alá tartozó, de nem hűbéri terület

központjává tette. Az I. Frigyes után egyre inkább névlegessé váló központi hatalmat egy várgróf, Burggraf képviselte. Az egyik várgrófnak azután sikerült az Interregnumot kihasználva a tisztséget és a területet mint birodalmi hűbért családja (Wettinen) számára biztosítani. Az említett kis territórium tehát így alakult meg. Hans Patze rendkívül gondos kiadásban közzétett és a X. századtól a XIV. század első évtizedeiig haladó okleveles anyag azonban nem a Burggrafok, hanem a birodalmi vár tövében kialakuló város története szempontjából fontos. A város történetének még a hercegi territóriumba illeszkedés előtti történetét mutatja be, tanulságosan bizonyítva, mily nehéz volt a városiasodás folyamatát még oly kedvező elindulás után is teljes sikerre vinni, mint aminővel még a birodalmi közvetlenség állapotában Altenburg a kiváltságok birtokában ezen az úton elindult. A kis feudális tartományurak, illetőleg az azok szerepét, a császárság gyöngé korszakában betöltő várgrófok, kevesebb jóindulattal nézték a város megerősödési törekvéseit, mint nézte volna azt, ha erejében marad, a birodalom központi hatalma, amely a XII. század utolsó negyedében a birodalmi gyűléseket, a curiákat (Hoftag) is szívesen tartotta a szász városkában.

A Reichsland alapítása után nem sokkal, a város előtti hegyen, az ágostonos kanonokok részére alapítanak prépostságot, a város belső és külső területét (Weichbild) kiterjesztik és ispotályt is létesítenek (Nr. 17 és Nr. 26). Az utóbbi tény figyelmeztet a polgárság véghagyakozását magához vonzó Hospitale és az anyagi alapjait erősítő városnak a városiasodási folyamatot befolyásoló kapcsolatára. De ugyanakkor e kérdés vizsgálatának nálunk sajnálatos elhanyagolását is emlékeztetbe idézi. — A 654 számot felölelő Urkundenbuchban közölt oklevelekből a legtöbb az ágostonos prépostság ügyével foglalkozik (220). Ezután következik a kiterjedt birtokokkal rendelkező, nem nagy létszámú, de a központi rendi birtokkezelés miatt komplikáltabb és kiterjedtebb írásbeliségét igénybe vevő német lovagrendi commenda, (149). Jóval ezek után jönnek egyenlő számban a Magdolna-kolostor és a várgrófok oklevelei (11—11). Schultheiss, város, polgárok összesen csak 8 oklevéllel fordulnak elő. A nevezettek itt mindig címzettek. Mint kiállító a prépostság 2, a lovagház 6, a várgróf 27, város és polgárok 3 oklevélben szerepelnek. 111 szám mint Zweckregeste, csupán a várgrófnak oklevél-tanúként való szereplése miatt került be az Okmánytárba, míg 65 darab csupán azért, mert a német királyok Altenburgban állították ki azokat. Az ágostonos kanonokok nagy részesevése főként azzal magyarázható, hogy a XIII. század folyamán, de főleg az interregnum idejében, birtokállományuk kiterjesztése és a birodalmi immunitas elnyerése érdekében nagyarányú oklevél hamisításokat követtek el. Ezek részletes kritikáját Patze a bevezetőben (56, 154) mintaszerű részletességgel és gonddal végzi el.

Az Okmánytár egyébként is megtervezésben és megvalósításban egyaránt példamutató. A Bevezetésben tájékoztat az anyag hagyományozódásáról, a Kópialékról és a régi oklevéljegyzékekről. Azután az

oklevélírók ismertetése következik, főként a legnagyobb anyaggal szereplő ágostonos prépostság (Bergerkloster) és a lovagház scribainak tevékenységét vizsgálja, igen gondos paleográfiai és filológiai elemzéssel. Itt legfeljebb annyit lehetne kifogásolni, hogy a dictatus vizsgálataánál scribánként túl nagy önállóságot tételez fel és keveset enged a formulárek befolyásának. Az oklevél-szöveggözléseknél, mint a regesztázásnál is, a Németországban immár hagyományosan kötelező Monumenta-előírásokhoz tartja magát. A pecsétek leírása a várgrófok, a prépostság (Bergerkloster), a német lovagrendi ház, a ferencesek, a Magdolna-kolostor és a város pecséteinek történetével ismert meg. E tekintetben a részletesebb tájékozódást még három tábla is megkönnyíti és szemléletesebbé teszi. Igen részletes hely- és személynévmutató, glossarium és 17 oklevélírásminta-tábla teszi még teljesebbé és értékesebbé a tartalmilag igen érdekes, módszerben és színvonalban követendő Urkundenbuchot.

Mezey László

Bastian, F. (+) — Wideman, J.: **Regensburger Urkundenbuch. Urkunden der Stadt 1351—1378.** II. köt. Monumenta Boica 54. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. München 1956, X + 663 old.

A magyar szempontból fontos regensburgi oklevelek második kötetének összeállítására a Bajor Akadémia történeti bizottsága még az első világháború előtt adott megbízatást az 1943-ban elhunyt Franz Bastian kiváló gazdaságtörténésznek. Bastian a kéziratot 1930-ban zárta le, kiadására azonban csak 1945 után kerülhetett sor, amikor az anyag felülvizsgálata során megállapítást nyert, hogy a kivonatok nem mindig ragaszkodtak az oklevelek eredeti szövegéhez, s ezért Wideman a kötetet átdolgozta. A megjelent kötet az 1351 és 1378 (IV. Károly császár halála) közötti időszakot öleli fel, s a tervek szerint egy az 1379 és 1400 közti okleveleket tartalmazó kötet fogja a sorozatot lezárni, ugyanebben a kötetben fogják folytatni a pecsétek ábráinak közlését is. A most ismertetendő kötet 1225 oklevél-kivonaton, illetve teljes oklevélszövegen kívül egy Leibgeding-kötetet, valamint az ún. Gelbes Stadtbuch feljegyzéseinek kivonatát közli.

Az oklevelek közlése a kötetben nem egységes. A fontosabb okleveleket teljes szövegükben találjuk meg, az ilyen szöveggözléseket a feloldott keltezés és egy egészen rövid, egysoros kivonat vezeti be, a közölt szöveget egy ugyancsak egészen rövidre fogott, az oklevél eredeti voltát, lelőhelyét és a pecsétek leírását tartalmazó legenda zárja le. A formulás részek sokszor még ilyenkor is kimaradnak az oklevél szövegéből. Az anyag egy részét a szerzők kötetlen formájú, az eredeti oklevélszövegrészeket idézőjelben közlő regesztákban dolgozták fel. Így közlik pl. a regensburgi polgárok végrendeletét is. A regeszták célja nem az oklevelek diplomatikai formájának visszaadása, hanem az oklevelekben levő tények rögzítése. Ha pl. ugyanarról a tényről több oklevél vagy oklevél és fel-